

Góralki z amerykańskiego Podhala z zespołu „Ślebodni w USA”: Sabina Tylka, Justyna Kwak, Claudia Prokop, Kasia Nowak i Gabriela Leśnicki – Fot. J. Kedroń.

MŁODZIEŻ TO PRZYSZŁOŚĆ

W 90-tą rocznicę powstania Związku Podhalan w Północnej Ameryce

Nie da się mówić o przyszłości ZPPA, które w tym roku obchodzi 90-lecie powstania, bez faktycznego włączenia młodych osób, jak tych znajdujących się na powyższym zdjęciu. Całe szczęście, że ZPPA poprzez swój silny dynamizm organizacyjny wśród młodzieży przeważnie już tutaj urodzonych i, przy współpracy rodziców ich, potrafił wychować młode pokolenie podhalańskie w USA. Dowodem tego są liczne doskonałe góralskie zespoły dziecięce i młodzieżowe poprzez które młodzież poznaje zwyczaje i gwarę góralską, pieśni, tańce i barwny strój góralski. W chwili obecnej przyszłość ZPPA, w naszej ocenie, wygląda zachęcająco.

TATRZAŃSKI ORZEŁ THE TATRA EAGLE

Issued by the Tatra Eagle Press
Co-Editors: Janina Gromada Kedron
Dr. Thaddeus V. Gromada

Technical Editor: Henry P. Kedron
Computer Consultant: Mariusz Bargielski
Contributing Editors: Maria Pudysz-Kania
(Kraków); Dr. Anna Gąsienica Byrcyn
(Chicago)

Representative of "The Tatra Eagle" in
Podhale:

Łukasz Gromada (gromadal@poczta.onet.pl)
All correspondence to: J. Kedron, 31 Madison
Ave., Hasbrouck Heights, NJ 07604
Tel.: (201) 288-3815
thadgromada@gmail.com
jkedron@gmail.com

Annual subscription rate: \$20 (US)

\$25 (Foreign)

ISSN 0039-9914

© 2019 copyright by The Tatra Eagle Press

HONOROWY PATRONAT

Connecticut: DRS. ALICIA & JOHN HARBUT

France: STANISŁAW LASSAK-HELIOS

Illinois: CASIMIR CHLEBEK, JÓZEF

CIKOWSKI, KLUB CZARNY DUNAJEC,

JANINA GALICA, KOŁO LITERACKIE-

DRAMATYCZNE, ANDRZEJ & MARIA

KRZEPTOWSKI, LEOPOLD & ZOFIA

MICHNIAK, BOGDAN OGÓREK, DR.

BRONISŁAW ORAWIEC, ANDRZEJ &

MAŁGORZATA PITOŃ, MICHAEL &

CAROLINE RAFACZ, STANISŁAW &

BARBARA SARNA, JAN & ZOFIA

SŁODYCZKA, STANISŁAW & HALINA

URBANIAK, KOŁO 41 WRÓBLÓWKA

New Jersey: REV. CANON MACIEJ

MELANIUK, HENRY & KARINA

WALENTOWICZ

New York: CHRISTOPHER JURKIEWICZ,

STANISŁAW KOPEĆ, TADEUSZ

PARZYGNAT

Pennsylvania:

DR. WŁADYSŁAW BOBAK

PATRONAT

Arizona: Jan & Zofia Gacek California: Kathy

Gacek Lampman, Dr. Maja Trochimczyk

Florida: Stanisław Kulach Illinois: Grażyna

Baran, Marian & Helena Bryja, Anna Domalik,

Anna Garbacz, Józef Gil, Michał J. Jandura,

Stanisław & Zofia Kulawiak, Stanisław &

Danuta Leśnicki, Franciszek Łyszczarczyk,

Józef Michniak, Josephine Sularski, Tymoteusz

Sularski, Chester & Janina Tyłka, Anna

Ustupska-Chyc, Anna Zalińska, Andrzej &

Gosia Zeglen, Helena Ziółkowska, Jan Żoltek

Michigan: Jan Konopka, Jan Konopka, Jr.

Nevada: Frank C. Chase New Jersey: Aneta

Pieróg-Sudoł, Catherine Zon New York: Drs.

Barbara & Alan Lupack, Dr. Grażyna Kozaczka,

Krystyna Świerbutowicz Pennsylvania: Dr. Jan

Napoleon Saykiewicz

Dr. Thaddeus V. Gromada

ZWIĄZEK PODHALAN W PÓŁNOCNEJ AMERYCE (ZPPA) 1929-2019

This year marks the 90th anniversary of a unique Polish American organization, namely the *Polish Highlanders Alliance of North America*, which is based on the Tatra Mountain regional folk culture in Poland. It has remained an amazingly active and flourishing organization throughout its ninety-year history enriching not only its *góral* (highlander) members but also Polonians in general. In fact, even mainstream, pluralistic America benefited by its activities. It was created by Polish highlander immigrants who came to the United States in the decades before World War I and shortly after it and settled primarily in the Chicago area but also in Northern New Jersey, Western Pennsylvania and Detroit, Michigan. They were inspired by the sensational rebirth of an Independent Polish state in 1918 and especially by "*ruch podhalański*" a highlander regional movement fostered by Związek Podhalań (Highlander Alliance) that came into existence in 1919. Its ideology almost religious in nature was best expressed by a prominent Polish highlander writer, Władysław Orkan in his famous "*Directives to the Sons of Podhale*" (*Wskazania dla synów Podhala*). Orkan has sometimes been described as a "*góral*" Moses, who after speaking to God, came down from Mt. Sinai with "commandments" for his fellow highlanders. The "*górale*" in America who labored in the steel mills, coal mines, stockyards, slaughter houses, etc. took one of Orkan's commandments very seriously, namely, "Do not cut the roots that unite you with your native land, even if you find yourself at the ends of the earth. This would be like cutting your arteries." So in spite of the difficult economic situation caused by the 1929 Great Crash, they followed their brethren in Poland and organized ZPPA (Związek Podhalań w Północnej Ameryce) with headquarters in Chicago, and six Chapters (Koła) in Chicago, Detroit, and Passaic, N.J. In the next following decades over 80 Chapters were organized usually representing various highlander villages as more and more *góral* immigrants poured into America from the 1960s to the 1980s usually by the invitation of relatives in America. They mostly settled in Chicago and the surrounding suburbs, New Jersey and eventually Chapters were formed even in the Sunbelt e.g. Arizona and Florida.

One cannot help but admire the ZPPA with all its Chapters that found a way to bring the authentic Tatra folk culture to the heartland of America, thousands of miles away from Poland. *Górale* have been always been visible at parades, festivals, manifestations, cultural programs held not only in Polonia centers but also in mainstream venues like universities, libraries, etc. Always demonstrating their love and attachment to Poland and their ancestral home and creating a "Second Podhale region" on American soil. Whoever thought that Polish-Americans, descendants of such prominent highlander clans by the name of Stoch, Bachleda, Chowaniec, Gromada, Rafacz, Wróbel, Janik, Skupień, etc. would be able for nine decades generate a real *góral* spirit and preserve an authentic, pure *góral* folk culture in America thus enriching our pluralistic society that enriched Poland's high culture. The founding fathers as well as the founding mothers of ZPPA, (e.g. Łokański, Łopatowski, Topór, Chowaniec, Stoch, Cyrrus, Bachleda, Zygmuntowicz), deserve our highest esteem and gratitude. The iconic "Dom Podhalań" built in the Polish highlander style, headquarters of the ZPPA, on 4808 South Archer Avenue, in South Chicago symbolizes their achievements.

It is worth recalling that ZPPA played a significant role during the Cold War period (1946-1989) when Poland together with the Tatra Mountain region found itself under communist rule. The Polish people lost their independence and suffered both spiritually and economically. The ZPPA and its many Chapters gave substantial material aid in the form of packages, cash, to alleviate the pain of their fellow highlanders. Surreptitious ways were found to help construct houses, barns and new village churches and support various charitable and social projects. The parent organization *Związek Podhalań w Polsce*, unfortunately, also found itself in a difficult position. The Communist authorities for a time did not allow it to function. Later permission was granted to resume operation but under severe limitations. Indeed, it was not allowed to resume the publication of its "*Gazeta Podhalańska*". The void was filled, strange as it may seem, when Chapter (Koło) 11, Stowarzyszenie Tatrzańskich Górali, in Passaic, N.J. began publishing in 1947 a quarterly, "*Tatrzański Orzeł/The Tatra Eagle*". The young editors were a brother-sister team, Thaddeus and Jane Janina Gromada, later Jane Gromada Kedron, supported by their father, Jan W. Gromada, Editorial Advisor and President of Chapter 11. By 1973, the eminent *góral* journalist, Włodzimierz Wnuk wrote in *Problemy Polonii Zagranicznej*, "*Tatrzański Orzeł*" stał się pismem Podhalań, na obu półkulach" (*The Tatra Eagle has become a periodical for Podhalań Górale in both hemispheres*). For several more decades "The Tatra Eagle" was the only periodical in the world devoted to Tatra Highlander Folk Culture and to Polish highlanders in Poland and America. Several hundred copies of the "*Tatra Eagle*" were exported in various ways to Poland and since the editors avoided political issues there were no problems with censorship. "*The Tatra Eagles*" were eagerly read and circulated from village to village by the *górale* who were deeply impressed that their brothers in America had not abandoned their cultural heritage. It has encouraged them to make greater efforts to preserve and enhance their precious "*góral*szczyzna". "*The Tatra Eagle*" continues to be read avidly in Podhale to the present day and recently (2018) was awarded the Oskar Kolberg Prize by Poland's Ministry of Culture for its outstanding contributions to Polish folk culture. The award was accepted by co-editor Jane Gromada Kedron on June 6, 2018 at the Royal Castle in Warsaw.

It is our hope that the ZPPA will continue to flourish and fulfill its mission, to preserve and cultivate the rich folk culture and heritage of Podhale, the Tatra Mountain region in Poland in its various manifestations; that is in music, dance, art, literature and will maintain fraternal and spiritual ties with all *górale*. In addition, it is important for it to maintain its non-political, cultural, and educational character and transmit the authentic *góral* heritage to our children and grandchildren born in the United States. This can only help their self-image and make them better human beings. It is wonderful that there are so many *góral* song and dance groups (presently nearly 20) composed of young people eager to go on stage and perform, especially in the Chicago metropolitan area. But the young people, the future of ZPPA, must understand that there is much more to *góral* folk culture. Provisions should be made to establish a systematic educational program that would teach the history, culture, literature, art, etc. of the Podhale region and at the same time encourage our young people to develop higher aspirations so that they could make a notable contribution to our pluralistic American culture and society.

1929-2019

ZWIĄZEK PODHALAN W PÓŁNOCNEJ AMERYCE MA 90 LAT!**Złoty medal „Stow. Wspolnota Polska” dla Z.P.P.A.**

Jest nam niezmiernie miło poinformować, że 28 marca 2019r. w Konsulacie RP w Chicago prezes „Wspólnoty Polskiej” Dariusz Piotr Bonisławski dokonał uroczystego wręczenia Złotego Medalu WP na ręce obecnego prezesa ZPPA Józefa Cikowskiego i sekretarz generalnej Helenie Studenckiej za „działalność na rzecz zachowania polskości oraz tradycji i kultury Podhala” przez 90 lat przede wszystkim wśród Podhalan w Chicago, ale również wśród Podhalan w Detroit oraz na wschodzie w stanach Pensylwanii, Nowy Jork, New Jersey, na zachodzie w stanie Arizona oraz na południu w stanie Florida. Cieszymy się wszyscy z tego znaczącego wyróżnienia w tym roku jubileuszowym 90-lecia powstania ZPPA.

Dom Podhalan – 4808 So. Archer Avenue, Chicago, Illinois

Lata 30-te. W środku Prezes Henryk Łokański, za nim w drugim rzędzie: Józef Łopatowski i Stanisław Bachleda. Również w drugim rzędzie stoją Karol Stoch i Franciszek Chowaniec. W ostatnim rzędzie młody górął, Andrzej Wróbel. (Archiwum "Tatr. Orla".)

Juliusz Zborowski

Dyrektor, Muzeum Tatrzańskie (1922-1965)

Regionalizm Podhalański za oceanem

Do zbioru wydawnictw podhalańskich przybył w bieżącym roku interesujący druk, wydany za oceanem, a zatytułowanym *Pamiętnik pierwszego sejmiku walnego Związku Podhalań w Północnej Ameryce*, odbytego w dniu 8 czerwca 1930 roku w Sali Juliusza Słowackiego przy 48-mej i Paulina ulicach, Chicago, Illinois.

O dziejach amerykańskiego Związku poucza nas wstępny artykuł. Pokazuje się, że do powstania tego zrzeszenia przyczyniło się mimo woli Pol. Tow. Tatrzańskie. Bo choć od dawna kielkowała wśród góralskiej emigracji myśl zorganizowanego zjednoczenia Podhalań za oceanem, to jednak dopiero wysłannik PTT, p. Stefan Jarosz, w 1927 r. swymi odczytami żywo porusza masy w Stanach Zjednoczonych, budzi szczepową dumę Podhalań z uspienia i przypomina silny ruch regionalny, tętniący pod Tatrami. Skutek tego podniecenia umysłów jest taki, iż rychło zawiązują się dwa Towarzystwa: Polsko-Amerykańskie Towarzystwo Tatrzańskie i Stowarzyszenie Podhalań w Ameryce. Oba w Chicago. Do drugiego należeli głównie nowotarzańscy. Powstaniu tych organizacji nad kolebką już szumiały kłótnie i waśnie, bliżej nie opisane w naszym *Pamiętniku*, których echa do dziś dnia szkodzą podhalańskiej sprawie na emigracji.

W 1928 r. reorganizuje się Polsko-Amerykańskie Tow. Tatrzańskie w obecności ówczesnego generalnego konsula RP dra Zdzisława Kurnikowskiego oraz p. Jarosza, który stał się *spiritus movens* całej akcji. Uchwalono statut, który między innymi polecał propagandę gór polskich, zorganizowanie biblioteki, złożonej z wydawnictw o góralszczyźnie, zorganizowanie teatru regionalnego i muzyki podhalańskiej, sprawozdanie i rozpowszechnianie wyrobów zakopiańskich, wreszcie zobowiązywał do udzielenia pomocy Pol. Tow. Tatrzańskiemu w macierzystej Polsce i Związkowi Podhalań pracującemu po wsiach podhalańskich.

Zaczęły powstawać potem oddzielne koła Polsko-Amerykańskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, rychło jednak zwyciężyła idea o charakterze wybitnie regionalnym. Do Polsko-Amerykańskiego Towarzystwa Tatrzańskiego mogli należeć Górale i nie-Górale. A tymczasem podhalańska emigracja żywiołowo parła ku założeniu organizacji złożonej z samych Podhalań. Z początkiem 1929 roku powstaje więc Związek Podhalań w Ameryce, a przestaje istnieć Amerykańskie Tow. Tatrzańskie. Siedzibą główną zarządu pozostało Chicago, kolebka i zamarłej, i nowo zawiązanej organizacji. Prezesem wybrano Henryka Łokańskiego, Redaktora „Dziennika Związkowego”, rodem z Zakopanego, a sekretarzem Józefa Łopatowskiego, kierownika oddziału w administracji tegoż „Dziennika”, rodem z Żarytego. Nazwiska członków zarządu: Chowaniec, Lenart, Stoch, Rekucki, Cyrwus, Topór i inne, charakteryzują wybitnie czysto góralskie zrzeszenie.

Jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, iż góralskiej emigracji o wiele więcej odpowiadał ekskluzywny Związek niż organizacja wzorowana na PTT. Sądzę, że PTT nie ma powodu do żalu, iż dawniejsza jego amerykańska „filia” nie trafiła podłoże. Przeciwnie, może na swoje dobro zapisać, iż przyczyniło się do poruszenia podhalańskich umysłów w kierunku zjednoczenia w organizację, zapowiadającą się rzeczywiście żywotnie i niewątpliwie korzystną dla Podhala i tego za oceanem, i tego tu pod Tatrami. Życzyć trzeba nowemu zrzeszeniu, aby wiele zdziałało na emigracji w kierunku utrzymywania polskości i podhalańizmu wśród Górali z Nowotarzańszczyzny, Spisza, Orawy itd. Tym przykrzej uderza, iż obok wiadomości o wzroście Związku i rozszerzaniu jego działalności spotykamy wzmiankę, że na boku pozostało dawne Stowarzyszenie Podhalań, owa grupa złożona głównie z nowotarzańskich emigrantów, która mimo usilnych starań Związku nie chce się zlikwidować. Rozrost Związku w latach 1928-30 (około 1500 członków) skłonił do zwołania pierwszego walnego sejmiku Podhalań amerykańskich. Odbył się on 8 czerwca br. Treść obrad, prowadzonych częściowo w obecności generalnego konsula RP, dra Aleksandra Szczepińskiego, wielkiego miłośnika Tatr i góralszczyzny, mieliśmy sposobność przeczytać w urzędowym protokole Zjazdu. Dla dziejów i wpływów regionalizmu podhalańskiego sejm miał duże znaczenie, przebieg zaś obrad, referatów i dyskusji jest bardzo ciekawy. Przeszczenie idei regionalnej na grunt amerykański i jej pewnego rodzaju amerykanizowanie jest zjawiskiem interesującym i wartującym bliższej uwagi. Szkoda, iż rozmiar naszego rocznika („Wierchy”) nie pozwala na szczegółowe streszczenie protokołu.

(Dokończenie na str. 7)

Dr. Dominic Pacyga

ZPPA (1929-2019)

W roku 1929 w Chicago założony został Związek Podhalan w Północnej Ameryce – organizacja polskich imigrantów pochodzących z Podhala, czyli Górali Podhalańskich.

Starania pasjonata

Rok wcześniej w 1928 r. dr Stefan Jarosz, polski geograf pochodzący z Podhala, wystąpił w Chicago z serią wykładów, w których zachęcał Górali do podtrzymywania i celebrowania swoich tradycji i zwyczajów. Jarosz przybył do Stanów Zjednoczonych w roku 1927 w wieku 24 lat, zaraz po studiach. Od polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych otrzymał grant na badania nad systemem Amerykańskich Parków Narodowych. Podróżując po Stanach Zjednoczonych dr Jarosz miał okazję odwiedzić wiele miejscowości, w których osiedlili się polscy Górale. Rozmawiając z nimi, зараżał ich swoją fascynacją Podhalem. Jako członek Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego – jednego z pierwszych stowarzyszeń ekologicznych w Europie – Jarosz zabiegał także w środowisku polonijnym o środki na ochronę środowiska naturalnego w Tatrach oraz zachęcał do turystyki w rejon Podhala. Był orędownikiem *Ruchu Podhalańskiego* w Polsce, a w Stanach Zjednoczonych zachęcał polską diasporę aby podtrzymywała góralskie tradycje. Jarosz potrafił swoimi wystąpieniami porwać słuchaczy, zwłaszcza w Chicago, w największym w USA skupisku polskich górali.

Góralskie organizacje i koła

Chicagowscy Górale odpowiedzieli na wezwanie młodego naukowca i utworzyli dwie istotne organizacje – Polsko-Amerykańskie Towarzystwo Tatrzańskie (Polish American Tatra Society), a rok później Związek Podhalan w Północnej Ameryce (Polish Highlanders of North America, ZPPA). Obie organizacje weszły w skład Związku Podhalan założonego w Polsce w 1919 roku. W 1934 góralskie organizacje w Chicago połączyły w jedną organizację – ZPPA – do dziś zrzeszającą Górali mieszkających w Ameryce Północnej.

Imigranci z Podhala, choć rozproszeni po całej polskiej diasporze w USA, osiedli głównie w Chicago. Wielu górali zamieszkało w pobliżu dystryktu mięsnego Chicago Stockyards, w dzielnicy Back of the Yards, na południu miasta, gdzie w większości należeli do Parafii Najświętszego Serca Jezusa, znajdującej się w okolicy ulicy 46 i Wolcott Street. Po pierwszym organizacyjnym spotkaniu ZPPA z organizacji wyłoniło się sześć kół – cztery w Chicago oraz po jednym w Detroit i w Passaic, New Jersey. Pierwszym kołem ZPPA było chicagowskie koło im. Jana Sabały, założone w 1928 r. Pierwszym prezesem góralskiej organizacji był Henryk Łokański, a Józef Łopatowski – jej pierwszym sekretarzem generalnym.

Pierwszy krajowy zjazd ZPPA odbył się 8 czerwca 1930 roku. Sejm ZPPA rozpoczął się nabożeństwem w kościele Najświętszego Serca Jezusa w Back of the Yards. Spotkanie delegatów miało miejsce w Hali Słowackiego, znajdującej się na skrzyżowaniu ulicy 48 i Paulina Street. Zjazdy organizacji odbywały się tam regularnie, a następnie przeniosły się do Domu Podhalan, który powstał w latach 50. Na południu Chicago, na ulicy 51, niedaleko Kedzie, a następnie został wybudowany przy Archer Avenue.

Organizacja rozwijała się prężnie, a jej kolejne koła powstawały w góralskich społecznościach w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie. Do roku 1979 zorganizowało się 21 kół ZPPA, w 2009 roku było ich już ponad 60, co było związane z nieustającym napływem mieszkańców Podhala, emigrujących do USA.

Zespół Pieśni i Tańca Góralskiego pt. „Harnasie” istniejący przy Z.P. w Kole „Wierchy” w Waszyngtonie na uroczystościach festiwalowych z okazji 200 lecia USA. (1976)

Góralczyzna i bratnia pomoc

Związek Podhalan w Północnej Ameryce to nie tylko organizacja bratniacka, sprzedająca polisy ubezpieczeniowe i dbająca o swoich członków, wypłacając zasiłki chorobowe i pogrzebowe. ZPPA aktywnie promuje i podtrzymuje w Stanach Zjednoczonych kulturę góralską. Góralska muzyka, taniec i tradycje są obecne na wielu polonijnych obchodach i uroczystościach.

Góralskie przedstawienia teatralne powstawały i były grane na polonijnych scenach od początku istnienia ZPPA, samo tylko koło w Passaic, w New Jersey, wyprodukowało ich ponad 50. Koło w Passaic to rodzinne koło słynnej góralskiej rodziny Gromadów, której wkład w kultywowanie góralskiej kultury w Stanach Zjednoczonych jest nie do przecenienia.

Pismo „Tatrzański Orzeł”, po angielsku „Tatra Eagle” jest poświęcone folklorowi Podhala i szeroko rozumianej góralszczyźnie. Rodzina Gromadów tworzy i wydaje „Tatrzańskiego Orła”, który po raz pierwszy ukazał się w 1947 roku, a w zeszłym roku obchodził 70-lecie swojego istnienia, jako absolutnie wyjątkowy polonijny kwartalnik. Pismo zostało założone przez Jana W. Gromadę, a dziś dzieło kontynuują jego dzieci – Jane Gromada Kedroń i Thaddeus V. Gromada. 6 czerwca 2018 roku polskie ministerstwo kultury wyróżniło „Tatrzańskiego Orła” nagrodą Oscara Kolberga, za jego wkład w popularyzację polskiego folkloru.

ZPPA ma też ogromny wkład w zachowywaniu autentycznej góralskiej muzyki i pieśni, które nagrywane były w Stanach Zjednoczonych w wytwórni RCA Victor.

(Dokończenie na str. 6)

ZPPA (1929-2019)

(Dokończenie ze str. 5)

Związki z Polską

ZPPA niemal natychmiast po swoim powstaniu związał się z polskimi organizacjami góralskimi. W roku 1928 delegacja górali z USA wzięła udział w spotkaniu tych organizacji w Kościelisku, na Podhalu. Sześć lat później, pomimo Wielkiej Depresji, członkowie ZPPA zorganizowali zbiórkę na pomnik upamiętniający Władysława Orkana, który stanął w Nowym Targu. Orkan, wybitny pisarz i propagator kultury góralskiej, zmarł w roku 1930. Był jednym z twórców i założycieli „Ruchu Podhalańskiego”. Zarówno Władysław Orkan, jak i słynny przedstawiciel Młodej Polski Kazimierz Przerwa-Tetmajer, przyczynili się w ogromnym stopniu do promowania góralszczyzny poprzez używanie gwary góralskiej w swoich dziełach.

Związki góralskiej organizacji imigracyjnej z Polską utrzymywały się przez kolejne lata i dekady, za wyjątkiem okresu stalinizmu, kiedy kontakty ZPPA z Polską zostały tymczasowo zawieszone. Po śmierci Stalina i złagodzeniu opresyjnego reżimu w Warszawie, komunikacja została przywrócona i trwa do dziś.

Współcześnie Dom Podhalan mieści się pod adresem 4808 S. Archer Avenue i jest to gmach wybudowany w stylu tradycyjnej architektury zakopiańskiej. W 2005 r. budynek przeszedł renowacji, którą nadzorował słynny artysta rzeźbiarz, Jerzy Kenar. W roku 2012 Dom Podhalan został wyposażony w nowoczesny sprzęt audio-wizualny. Dzięki ZPPA góralskie tradycje są szeroko kultywowane, zarówno w Polsce, jak i w Stanach Zjednoczonych.

„Polskie Chicago” odcinek 27-Stacja WPNA

Prof. Dominik A. Pacyga, imigrant w trzecim pokoleniu, urodził się w 1949 roku. Profesor historii, emerytowany 2017 r. w Columbia College w Chicago. Studia doktorskie ukończył w 1981 roku na Uniwersytecie Illinois w Chicago. Jest autorem i współautorem sześciu książek poświęconych historii Chicago i chicagowskiej Polonii, m. in. „Slaughterhouse: Chicago's Union Stock Yard and the World it Made” (2015), „Chicago: A Biography” (2009) i „Polish Immigrants and Industrial Chicago” (1991, 2001). Obecnie pracuje nad książką „Polskie Chicago”. Laureat nagród Oskara Haleckiego i Mieczysława Haimana przyznawanej przez Polish American Historical Association oraz nagrody Catholic Book Award. Profesor wizytujący na uniwersytetach: Chicagowskim, Illinois i Oksfordzkim. W latach 2013-14 wykładał w Instytucie Studiów Amerykańskich i Polskiej Diaspory na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Współpracuje z wieloma muzeami, instytucjami pomocowymi i organizacjami etnicznymi w celu zachowania i prezentowania historii. Profesor Pacyga jest pochodzenia góralskiego. Rodzina Jego wywodzi się ze Szaflar.

Członkowie Koła 18 ZPPA w Mt. Pleasant w stanie Pensylwania.. (Lata 50-te). (Fot. Archiwum „Tatr. Orła”)

Członkowie Stowarzyszenia Górali Zakopiańskich (Koło 16 ZPPA) w Utica, w stanie New York. (Lata 40-te). Prezesem w tym czasie był Jakub Myrda, pochodzący z Działu. (Fot. Archiwum „Tatr. Orła”)

Zespół Stowarzyszenia Tatrzańskich Górali (Koło 11 ZPPA) w Passaic, w stanie New Jersey, pod kierownictwem Jana W. Gromady. (Lata 40-te). (Fot. Archiwum „Tatr. Orła”)

Antoni Zachemski

Jak się dwa chłopi bez fajke stowarzysyli

Przed wojnom to się do Hamaryki inaczej jeżdżowało jak teraz. Dawniej, kie się chłop do Hamaryki brół, to i noród miał gwary dość. Jechoł cłek trzy, śtyry tyżnie, no toś wiedziół, że jedzies i ka jedzies. Teroz, bez te wojne, to się syćko jakosi zonacyło. Byle baba jedzie i zajedzie. I jak jedzie? Tu je dziś w Polsce i nim pies ogonem myrdnie, już je w Hamaryce.

He, mocny-kany, jeżdżowało się to downiej... Kie se choćke zboce, co się mi przytrefiło, bok ta w tej Hamaryce pore casów był, to mie jescie dziś śmiech bierze, choć to już roki...

Do Hamaryki to się mi niecudnie jechało, bo ta cłek ani do pańskiego odzienia przyucony nie był, ani we świecie nie bywał. Na sifkarcie ta tyz coś chybiało, ale zaś miał przy sobie pięćdwadzieścia talarów, to mi ta już ci wierniejsi wielkiego wstrętu nie robili.

Dojechołek

Po seści rokak dostaje od baby list, coby się do kraju wracać, że se z gazdówką ni może rady dać, że to, że tamto, coby się ino wrócić. Zedyć, myślę se, kie jechać to jechać, to pojade. Hamaryke znom, dudków się ta coś zarobiło, jakby – rzeke – kie jako padło, no to się cłek wróci i będzie.

Wsiodek na sif i jade. Alek ta som nie jechoł, bo norodu wselinijkiego było moc: Angliki, Miemcy, Madziary, Słowioki i jacy som ta jest. Z Polokem tom się już ni mógł strętnąć. W piersy dzień, jak my na morzu byli, to se w kajubce siedziół som. Dobrze mi było i śleobodnie. Ale już rano przysył drugi. Ktoz wie, co za jeden – myślę se – bo przydzionko miał dość fajne. Trza się będzie obryktować troskę, coby nie myślał, że z byle dziadem siedzi. Wymyłek się, wygolił, oporządził, patrze, a ten drugi już do książki patrzy i cygara kurzy. Ho, kiedyś ty tu – rzeke – taki pon, to i jo niegorsy. Wyjonek rękawicki, cók jescie w Cikagu lo baby kupił, okulory na nos wsadził, siadom protiwo niego z cygarem i bierze się zaś do gazety. Anglicko była, no to możecie wiedzieć, cók się ś niej docytoł.

Siedzielimy tak ze dwie godziny. Diabli mie na to syćko brali, ale coż, z panem się jechało, trza było pana strugać. Ku południu przychodzi do nos taki mały bojs i pokazuje, że niby obiad gotowy.

- Jes – powiada mój spółnik.

- Jes, gutbaj – mruknął i jo, bok ta zaś telo anglickiego liznon.

Pożrelimy na się, on na mnie, jo na niego i zaś się bieremy do gazet. Niedługo my ta w nie patrzeli, bo i jo swoją zwyobyrtół już na syćkie strony. Po małej kwili on wychodzi. Cosi do mnie przebełkotoł. Jo mu przykiwnon, że niby rozumiem, bo mi przecie nie rzec było sprostokiem się pokazać, ale mie zaroz tak coś pikło, że to pewnie będzie jakisi Anglik. Trza go wymiarkować. Po obiedzie przekładom mu swoją gazetę i pokazuje palcem na litery, co niby rozumie.

- Jes, alrajt – ośmiół się zaroz i bierze się do cytania.

On – myślę se – Anglik. To my się tu bassamdrut duzo oba dogodome...

Neale coż było robić. Jako my ta już mogli, tak my jechali. Jo se ino cygara pokurzoł, a okulory poprawiół, coby mi diaski nie zjechały z nosa, bo kiez jo ta ze śkami chodził. Lo dziadka-jek to kupił, bo mi syćka odkazowali w listach, jeze z ocami płono.

Jedziemy i jedziemy bez to morze już coś scwory dzień. Troche się zaceno i kotwić. Ani słowa z kim przegodać, telo ino, co by se z tym Anglikiem upokazowali, a przyświadcali: „Jes!” Mnie złości brały, bo to ani legnąć śleobodnie, ani nic, a tu trza było syćko po pańsku: do gazet bez okulory patrzój, w rękawickak chodź, a do tego mi jescie i cygarów chybiło.

Zbocytek se, że jo przecie mom fajkę, piękną fajeczkę z kohutkiem, taką wiecie, jakie to Prokop z Ratułowa miewoł. Na taką – rzeke – fajeczkę, to i Anglik ocysk wywali. Trza zakurzyć.

Ta fajeczka z morskiej piany, o cybusek wykręcany...

Przyśpiwówek se cichutko, nei zakurzytek.

He, Jeziś Maryjka! Kie ten Anglik dożroł, kie się porwie na nogi:

- A skądęś ty, bracie? – pyto się.

- Jo z Dżanisa!

- Psiokrew... dyć jo z Witowa.

Trza było tam wte być i trza było widzieć, co się s nami robiło. Kielo widoku i serokości na morzu, telo było nasej uciechy.

- Cemużeś się tyż zaroz po ludzku nie obezwół? – pytom się pote tego Anglika z Witowa.

- A ty cemu?

- Ne bo jo myślał, żeś ty prowadziwy Anglik, boś ta na syćko miał ino „Jes”.

- A jo samo to myślał o tobie.

I pomyślicie se, tele casy wroz my jechali, co jeden to hrubsy Anglik i dopiero fajki trza było, coby nos stowarzysyła.

Regionalizm podhalański za oceanem

(Dokończenie ze str. 4)

Wracając do *Pamiętnika*, wydanego starannie, trzeba podkreślić jego amerykański typ wydawniczy. W licznych ilustracjach przyjemnie uderza, iż większość działaczy podhalańskich na emigracji, a więc niemal wszyscy członkowie zarządu głównego i kół, dali się fotografować w góralskich nienagannych strojach. Jest też i zdjęcie góralskiej orkiestry z Chicago, i fotografia kółka dramatycznego imienia Jana Sabały, i fragment scenicznego widowiska, jednoaktówki, o góralskim weselu, opracowanej przez Józefa Łopatowskiego. Ponadto reprodukowano kilka utworów malarza Michała Rekuckiego, nowotarzanina osiadłego w Stanach Zjednoczonych.

Na treść *Pamiętnika* składają się artykuły o dziejach Związku i kół oraz krótkie życiorysy wybitniejszych działaczy podhalańskich za oceanem. O Morskim Oku legendy podaje Rekucki, serdeczne wspomnienie o Władysławie Zamoyskim napisał Henryk Łokański, jest hołd Tetmajerowi i Orkanowi, artykuł o dawnym górnictwie w Tatrach, Sabałowa gadka o Janosiku i inne większe lub mniejsze przyczynki. Są artykuły oryginalne, są i przedruki, jak np. Orkana hymn na cześć Podhala i Antoniego Zachemskiego rzecz o artystycznych wartościach góralszczyzny.

Programowym poniekąd artykułem jest bardzo prosto pisany, z niepomahowaną tęsknotą za ojczystą ziemią tchnący przyczynek Franciszka Chowańca, wiceprezesa zarządu głównego. „Tatr i Podhale nie zapomnimy nigdy” – streszcza tymi słowy ideologię podhalańskiej emigracji poroniński Góral, hallerczyk, który przesyła [...] *serdeczne pozdrowienie tym pięknym smrekom i smukłym jodłom, tym granatowym potokom, tobie, wiosko rodzinna, i wam, granitowe Tatry..., serdeczne pozdrowienie z daleka, z daleka zza morza.*

„Wierchy” VIII 1930

Franciszek Łojas-Kośla

MUZYCY

Nad cym tak dumies, Jasiek Sabała,
cy zgryz zajon duse i dowi?
- pyto sie Duch Jędrus

i patrzy ka skała,
sjon kłabuk i dychnąć sposobi.
Słyszys ten śpierzliwy i kwilny płac dziecka?
To zolu kapecka i smutku po krzywdzie.
Nie, słuchoj! To nuta „zbójcecko”.
Hej, patrzój! To Bartuś Obrochta tu idzie.
- Tozto ty Jędrus i Jasiek Sabała?
Markotnie pozieros i gębe mos smutnom –
Wzion gęśle do gorzci i nuta zagrała,
Podskoczył końdek i nogom przycupnon.
Leci nucicka poleku „wierchowo”...
- Pocie haw chłopcy i stońcie koło mnie,
Ty Jasiek złóbcoki wyciągoj z rękowa,
A Jędrus na kozie niech wtory roz duchnie.

Zgichli sie wroz

i wzieni grać...
leci

po smyckach nuta, hej kieby jom prasańć
w podzygu watry juhaskiej.
Zasemrała woda pomiędzy wantami,
Pianom zleciała hań w Roztoce,
Ubrano w smatke tęcy, jakoby młodo pani
Śpiewała „juhaskom” przy muzyce.
Muzyki nuty fyrcom chuściawom
Śpiewonkom hólnom zajeny sie turnie
Słonko zasło za scyty Hól krwawo
Ostatniom zyngrom tońcy po pod Regle.
Bartuś wycion w struny
jakoby pieron w buka
trzasnon

noremnie przeskoczył smyckem po strunicach,
skrzesoł nute i dołu jomprasnon,
jaz zwidem przesło po turmicach.
Haw
końcy sie nuta
na pyrci
przy źlebie,
usłyszys jom zawse tu stela –
to Jaśka Sabały, Bartusia Obrochty
hań w niebie
i
Ducha góralsko muzyka.

Muzyka góralska pod kier. Jana Guziaka lata 50-te

Zofia Graca

MUZYCKO GÓRALSKO

Skądześ sie ty tu wziena
ty zyngro ozpolono

co w sercu moim sie tliš
Ty dobrze wies
ka sie zacyno twoje gazdowanie
w sałasie
i
na polanie

Kiez ześ sie wydarła na świat
z kawółka jałowca oduziemca
i włosia
ze o świcie naskich dni
nutkom rzewnom krzepiłaś nase siły
i ozdierałaś niebios
Downo

A teroz
po casie
chces cy nie chces
fłosi cie pragnie przyoblec
w jakisi ta
dzez

Muzycko
świętości naskiej przeszłości
chowano do cuchy w rękowie
fłoz nom o tobie
cheba ino
Sabałowy ród
opowie

Kansi w sobie
we wnuku cie piescem
muzycko góralsko
co
kie mi case
nutkom w uchu brzęknies
to sie mi widzi
ze serce mi pęknie

Muzyka góralska pod kier. Karola Stocha lata 30-te